

भाकु अनुप
ICAR

रजकानी वैज्ञानिक भेती पध्धति

श्री लरतलार्ड के. पटेल ✿ डॉ. रमेश अ. पटेल
डॉ. शरद अेम. सोनी ✿ डॉ. मनीष वी. पटेल

: प्रसिस :

इषि विज्ञान केन्द्र

गणपत युनिवर्सिटी

महेसाणा डिस्ट्रीक्ट अेन्युकेशन इण्डेन्शन

महेसाणा-गोजारीया हाईवे, गणपत विधानगर-३८४०१२

ता.७. महेसाणा.

फोन : (०२७६२) २८९१८९

જમીનની પસંદગી :-

સારા નિતારવાળી, બેસર, મધ્યમ કાળી, ગોરાડુ જમીન સારી અનુકુળ આવે છે.

જમીનની તેયારી :-

પસંદ કરેલ જમીનમાં વિઘા દીઠ ૪ થી ૫ ટન સારુ કોડવાયેલું છાણીયું ખાતર નાખી ખેડ કરી જમીનમાં ભેળવી દેવું.

જાતની પસંદગી :-

રજકો એ મહત્વનો કઠોળ વર્ગનો શિયાળામાં થતો ઘાસચારાનો પાક છે. ગુજરાતના વિવિધ જિલ્લાઓ જેવા કે મહેસાણા, બનાસકાંઠા, આણંદ અને ખેડામાં મોટા પાયા પર ઘાસચારા માટે ઉગાડવામાં આવે છે. રજકાના પાકમાં નત્રિલ પદાર્થનું પ્રમાણ વધારે હોય છે. પોષ્ટિક દ્રષ્ટિએ નત્રિલ પદાર્થોનું સ્થાન ઘણું ઉચું છે. ખનિજ તત્વોનું પ્રમાણ પણ વધારે છે. રજકાનો પાક મોસમી, વાર્ષિક તેમજ બહુવર્ષીય તરીકે લેવામાં આવે છે.

સુધારેલી જાતો :

(૧) ગુજરાત કૃષિ યુનિવર્સિટી રજકો :

આ જાત સને ૧૯૭૧માં પાક સર્વર્ધનની પસંદગીની રીતથી વિકસાવવામાં આવી હતી. કચ્છ જિલ્લાના ભુજ વિસ્તારમાંથી પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ રજકાના પાન પહોળા, આછા લીલા રંગના, ફૂલ જંબલી રંગના અને કદમાં મોટા હોય છે. વર્ષમાં ૧૦ થી ૧૨ કાપણી લઈ શકાય છે. આ જાત આખા ભારતમાં પ્રખ્યાત છે. આ જાતે ટી-૯ જાતથી ૧૫ થી ૨૦ ટકા વધુ લીલોચારો આપેલ છે.

(૨) ગુજરાત કૃષિ યુનિવર્સિટી રજકો-૨ (એસએસ-૬૨૭) :

આ જાત સને ૧૯૮૦ દરમ્યાન બહાર પાડવામાં આવેલ છે. આ જાત આણંદ-૨ જેટલું જ લીલાચારાનું ઉત્પાદન આપે છે. પરંતુ તળછારાના રોગ સામે પ્રતિકારશક્તિ ધરાવે છે. આ જાત ઉત્તર ગુજરાત માટે ભલામણ કરેલ છે.

(૩) રજકો આણંદ-૩

આ જાત પર્વતીય વિસ્તાર કે જ્યાં હવામાન સૂકું અને ઠંડુ હોય ત્યાં ઉત્પાદન સારૂ આપે છે. આ જાતે એલએલસી-૩ જાતથી ૩૬ ટકા વધુ લીલોચારો આપેલ છે.

બિયારણનો દર અને માવજત :-

રજકા માટે એક વિઘા દીઠ ૩.૦ થી ૪ કિગ્રા પ્રમાણિત બીજની જરૂર પડે છે. વાવણી પહેલા બીજને રાયઝોબીયમ કલ્ચરનો એક પેકેટ પ્રતિ વિઘે પ્રમાણે ૫૮ આપવો.

વાવણી સમય :-

રજકા માટે નવેમ્બર માસનું બીજુ અઠવાડિયું વાવેતર માટે ઉત્તમ સમય છે.

વાવાણી અંતર :-

રજકાના પાકમાં બે હાર વચ્ચે ૨૫ સે.મી. અથવા પુંખીને વાવેતર કરવું.

ખાતર વ્યવસ્થા :-

મધ્યમ ફળદ્રુપ જમીનમાં રજકાના પાકને હેક્ટર ૨૦ કિલો નાઈટ્રોજન, ૫૦ કિલો ફોસ્ફરસ અને ૫૦ કિલો પોટાશ વાવાણી વખતે પાયામાં આપવાની ભલામણ છે.

ખાતર આપવાનો તબક્કો	ખાતરનું નામ	જથ્થો કિગ્રા/વિઘા
પાયામાં	ડી.એ.પી.	૨૫
	મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ	૨૫
	ગંધક	૫
પૂતિ ખાતર (કાપાણી કર્યા પછી)	યુરીયા	૧૦

પિયત વ્યવસ્થા :-

વાવાણી પછી પ્રથમ પિયત તુરંત હળવું આપવું. બીજુ પિયત એક અઠવાડિયા પછી અને ત્યાર બાદ શિયાળામાં ૧૦ થી ૧૨ અને ઉનાળામાં ૭ થી ૮ દિવસના ગાળે આપવા.

નિંદામાણ :-

- (૧) રજકાના પાકમાં ૨૦ અને ૬૦ દિવસે હાથ વડે નિંદામાણ કરવું.
- (૨) રજકાની વાવાણી બાદ તુરંતજ ઓકઝાડાયઝોન ૧૧૦ ગ્રામ/વિઘા અથવા પેન્ડીમિથાલીન ૫૦૦ મીલી/વિઘા દીઠ આપવું.
- (૩) રજકામાં અમરવેલના નિયંત્રણ માટે વાવાણી બાદ ૧૦ થી ૧૨ દિવસે (ઉગેલા નાના પાકમાં) પેન્ડીમિથાલીન-૫૦૦ મીલી પ્રતિ વિઘે, ૧૫૦ લીટર પાણી લઈ છંટકાવ કરવો. અમરવેલ ઉભા પાકમાં જોવા મળે તો અસર પામેલ છોડ કાળજીપૂર્વક કાપી ખેતરની બહાર કાઢી અમરવેલ સાથે બાળી નાખો. ત્યારબાદ કાપેલ ભાગમાં નીંદણનાશક દવા પેરાક્વાટ ૦.૧ટકા ના દ્રાવણનો ઉપયોગ પાકની પાછલી અવસ્થાએ કરી શકાય.

કાપાણીનો સમય :-

પ્રથમ કાપાણી વાવાણી બાદ બે મહિને અને ત્યારબાદ શિયાળામાં ૨૮ થી ૩૦ દિવસે અને ઉનાળામાં ૨૦ થી ૨૫ દિવસે એટલે કે ૫૦ ટકા ફુલ આવે ત્યારે કરવી જોઈએ. મે માસમાં અંત સુધીમાં ૫ થી ૬ કાપાણી લઈ શકાય છે. વાર્ષિક રજકો રાખવામાં આવેલ હોય ત્યારે ૧૦ થી ૧૨ કાપાણી મળે છે.

પાક સંરક્ષણ :-

રજકામાં મોલોમશીના નિયંત્રણ માટે ફોસ્ફામીડોન ૪ મીલી/ડાયમીથોએટ ૧૦ મીલી/મોનોકોટોફોસ ૧૦ મીલી/ઈમીડાક્લોપ્રિડ ૬મીલી/એસિટામેપ્રિડ ૩ ગ્રામ દવા ૧૦ લીટર પાણીમાં ભેળવી છંટકાવ કરવો અથવા મિથાઈલ પેરાથીઓન ૨ ટકા/ક્વિનાલફોસ ૧.૫ ટકા પાવડર ૫ કિગ્રા/વિઘા પ્રમાણે છંટકાવ કરવો.

રજકામાં લીલી ઈયળના નિયંત્રણ માટે ક્વિનાલફોસ ૨૦ મીલી/ક્લોરપાઈરીફોસ ૨૦ મીલી/મોનોકોટોફોસ ૧૦ મીલી/ડાયમીથોએટ ૨૦ મીલી ૧૦ લીટર પાણીમાં ભેળવી છંટકાવ કરવો અથવા ક્વિનાલફોસ ૧.૫ ટકા ભૂકી/ફેનવાલીરેટ ૦.૦૪ ટકા ભૂકી વિઘે ૫ કિગ્રા પ્રમાણે છંટકાવ કરવો.

સાવચેતી :-

લીલો રજકો કાપીને તુરતજ પશુને વધારે પ્રમાણમાં ખવડાવવામાં આવે તો તેમાં રહેલા સેપોનીન નામના ઝેરને કારણે પશુને આફરો-મોગો ચરે છે અને પશુનું મોત થાય છે. જ્યેથી લીલો રજકો એકલો વધારે પ્રમાણમાં ખવડાવવો નહિ, અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી તેને થોડા સૂકાચારા સાથે મિશ્ર કરીને ખવડાવવાથી ઝેરની અસર નિવારી શકાય છે. વધુમાં પ્રથમ વાઢનો રજકો આપવાથી તેમાં રહેલા સેપોનીનની અસરથી આફરો ન ચરે તે માટે આવો ચારો ખવડાવવો હોય ત્યારે પ્રથમ સૂકોચારો નિરાણ કરવો જોઈએ.

રજકાના પાકમાં પાક સંરક્ષણ માટે રાસાયણિક દવાનો ઉપયોગ કર્યો હોય તો સાત દિવસ સુધી રજકો પશુઓને ખવડાવવો નહિ.

ઉત્પાદન :-

૭૦૦ થી ૮૦૦ ક્વિન્ટલ પ્રતિ હેક્ટર ઋતુ દરમ્યાન ૫ થી ૬ કાપણીમાં લીલો ચારો મળે છે.

બીજ ઉત્પાદન :-

રજકાના પાકને જ્યારે બીજ ઉત્પાદન માટે લેવામાં આવે છે ત્યારે ફક્ત બે જ કાપણી લેવામાં આવે છે. ફેબ્રુઆરીના છેલ્લા અઠવાડીયા દરમ્યાન રજકાને બિયારણ માટે છોડી દેવો. ત્યારબાદ દરેક પિયત પાકમાં ખેંચ વર્તાય ત્યારે જ આપવું. પિયતનો ગાળો લંબાવવો એટલે કે ૨૦ થી ૨૫ દિવસે પિયત આપવું જ્યેથી વાનસ્પતિક વૃદ્ધિનો અંકુશ થઈ શકે છે. બિયારણ માટે છોડયા બાદ પાકને બે થી ત્રણ પિયત પૂરતા છે. બિયારણ પ્લોટમાં કીટકનાશી દવાનો છંટકાવ કરવો નહી કારણ કે દવાથી કીટકો મરી જવાથી પરાગનયનની ક્રિયા ઓછી થાય છે અને બીજ ઓછું મળે છે. પરાગનયન વધુ થાય તે માટે પરાગનયન વધારવાની કૃત્રિમ પદ્ધતિઓ અપનાવવી. ગોરાડુ જમીનમાં બિયારણ હેક્ટરે ૩૦૦ થી ૪૦૦ કિલો મળે છે પરંતુ મધ્યકાળી જમીનમાં બીજ ઉત્પાદન વધુ મળે છે.